

O PRVIM TRAGOVIMA UMJETNIČKE PROZE U »ZORI DALMATINSKOJ«

MIRA JANKOVIĆ

Zora dalmatinska iako označena kao »književni nedjeljni list« u prvom broju ne iznosi svoj književni program, već se u *P r i d g o v o r u* bavi isključivo pitanjem jezika.

U kasnijim, najkompetentnijim¹ prikazima časopisa govori se o tome kako je *Zora* bila u prvom redu *prosvjetni*, a ne toliko književni list² s funkcijom ograničenom na zabavu i prosvjećivanje širih slojeva naroda u Dalmaciji. Po tome bi se moglo zaključiti da *Zora* i nije imala nekih književnih pretenzija, da se nije obraćala čitaocima s književnim interesima, jer — kako je rečeno — »obrazovaniji ljudi po dalmatinskim gradovima govore i čitaju talijanski«.³

U sličnom se smislu govori i o suradnicima časopisa, kao o »znatnom broju seoskih svećenika iz različitih dalmatinskih mjesta, čija imena ne znače u književnosti ništa«.⁴ Dopušta se doduše, da su neki suradnici — poimence Preradović i Pucić — časopisu htjeli dati nešto književnije obilježje, ali da su ipak prevladavali diletanti.⁵

Potpuniju sliku o književnim nastojanjima lista i umjetničkom dometu pisaca, te o publici kojoj se obraćaju, mogu dati samo tekstovi. Već se po raspravi o jeziku u *Pridgovoru* prvom broju *Zore* može zaključiti da list nije namijenjen samo seoskom, već i gradskom — »dvojezičnom« — stanovništvu, koje zanima i književnost.

¹ Antun Barac, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*, Knjiga I., *Književnost Ilirizma*, str. 63—65.

² *ibid.*, str. 63.

³ *ibid.*

⁴ *ibid.*

⁵ *ibid.*

U ovom kratkom prikazu osvrnut ćemo se na samo jednu vrstu tekstova u prvih nekoliko brojeva *Zore dalmatinske*, naime na narativnu prozu, zanimljivu kao granično područje između književnih pokušaja u stihu i proze s izričito prosvjetnom funkcijom.

U prvih deset brojeva *Zore* ima više primjera narativne proze. Zastupana je u kratkim napisima (do najviše 120 riječi) i jednostavnom obliku, najčešće kao narativni prikaz jednog događaja, naime kao anegdota (u najširem značenju termina), a pokatkad s elementima basne ili bajke. Jezik je jednostavan, bliz govornom izrazu, kako to i odgovara anegdoti, tom u biti usmenom obliku naracije. Dva osnovna elementa strukture — (zabavna) naracija i (poučna) sentenca — određuju zabavno-poučnu funkciju oblika, kakav se javlja u *Zori*, i to u dvije varijante. Anegdotu, tj. naraciju događaja, zaključuje poučna sentenca, ili se poučak (najčešće je to narodna poslovice) ilustrira naracijom koja slijedi. U tom slučaju poslovice je istaknuta kao naslov, ili je u tekstu otisnuta kurzivom. Naracija obično počinje neodređenim klišeom »pripovijeda se«, »pripovijedaju«, ili imenovanjem nekog lika. Ti su likovi najčešće neodređeni (neki čovjek, nekakav hercegovac, ciganin, nekakav car), ili su to poimenice Atila (u br. 1), Aleksandro veliki (u br. 4), Nasredin Hodža (u br. 5). Po tome bi se moglo zaključiti da je izbor irelevantan i da je tematika podređena didaktičnoj funkciji oblika. U nešto dužem tekstu »Dva primera slavloljubja« (u br. 4), koji ima dva dijela, anegdota u dijalogu dodan je nenarativni, opisni dio o glavnom liku anegdote.

Nešto veće odstupanje od ustaljenog oblika narativne proze nalazimo u br. 7 *Zore*. Tekst je znatno duži (oko 450 riječi), a puni mu je naslov: »Udova bolesna — od Frane Soave Pripovjest — Privedena po V. Jelčiću.« Prevedena je iz tada vrlo popularne zbirke *Novelle morali talijanskog pedagoga i poligrafa Francesca Soave*.⁶ Ne bi se moglo reći da je pojava toga prijevoda imala kakvog značenja kao eventualni književni podstrek originalnom stvaranju u *Zori*. U prvom je redu mogla biti samo loš primjer za »književni« jezik. Prevodilac gotovo ropski slijedi stil originala, vokabular i strukturu rečenice, koja ne odgovara duhu našeg jezika, tako da mjestimično ostaje gotovo nerazumljiv.⁷ Ni po obliku narativne proze pri-

⁶ Zbirka se u bezbroj izdanja preštamovala sve do početka 20. stoljeća. Jedno je izdanje tiskano 1825. u Splitu: *Novelle morali di Francesco Soave, ad uso de' fanculli, Dalla stamperia di Gio: Antonio Piperata MDCCCXXV*. — Čini se, da se prevodilac poslužio upravo ovim splitskim, nešto pojednostavljenim izdanjem. Jedan se primjerak toga izdanja čuva u Zadru, u Naučnoj biblioteci (sig. 28019-100-1), uz još neka druga, ranija izdanja istog djela.

⁷ Za ilustraciju citiram samo jednu, posljednju, rečenicu:

Blagodje'ni Cesar, prinapunjen pohvale i blagoslovljenja, imaše ugodnost povratiti joj zdravlje i život, i utvoriti čestitost jedne poštene kuće od hude nesreće goriko progonjene.

jevod ne donosi ništa nova. Početnu sentencu (»Sladka u svako doba jest milost, ali više sladka kad je nečanjem družena«) ilustrira naracija na beznačajnu temu, kao uostalom i u dotadašnjoj narativnoj prozi u *Zori dalmatinskoj*.

**
*

Deseti broj *Zore* donosi čak tri narativna teksta, različita po obliku. Jedan (Pripovist) slijedi uobičajenu shemu naracije s poučnom poslovicom kao završetkom. Drugi, s naslovom »Čudnovati lov«, pokazuje izvjesna odstupanja. Datirani je događaj (iz 1816) prikazan na realističniji način, s dosta humora i bez pouke. Jezik je tečna kajkavština, a tekstu je pridodan kratki glosar uz slijedeću napomenu: »U ovom članku ima nekoliko ričih kranjskih (!) koje ovde na našu tumačim«.

Najzanimljiviji je, međutim, tekst s naslovom *Grof de Turn i Knez Marmont u Kaštelim* i potpisom »Jan. Danilo«.⁸ Po naslovu bi se moglo pretpostaviti da je i to anegdota. No u »Kazalu Predmetah« uvršten je pod rubriku »Povjest i Događaji«, najvjerojatnije s namjerom da se istakne važnost teme. U *Zori* (br. 5) već se bio pojavio napis »Kratko kazališće Trogirskih nekoliko događajih«, ali ne kao narativni tekst, već kao kronološki popis zbivanja u Trogiru do g. 1420. U popratnoj se bilješci najavljuju i dalji prilogi iz »Dalmatinskih zgodopisah«. I Danilo bi se napis u neku ruku mogao smatrati jednim od obećanih priloga, ali u novom, književnom ruhu. Kompozicija, ne samo po dužini od preko 850 riječi, već posebno po strukturi prelazi okvir anegdote. Od tri dijela, označena brojevima, tek se treći dio odnosi na naslovne likove, i samo bi se taj dio eventualno mogao smatrati anegdotom. U odnosu na cjelinu, ali, naglasak u naslovu pada na »Kaštila«, naime na mjesto zbivanja. U tri dijela autor prikazuje rodni kraj u tri povijesna trenutka, kroz tri paralelne scene — dočeka uglednog gosta u Kaštelima. U prvom i drugom dijelu gosti nisu imenovani, a posjete nisu vremeniski određene. U prvom narod dočekuje »častnoga sjedoglavu«, koga prate župani i suci u narodnim odorama — uz zvonjavu i pjesmu, cvijećem i kolom, te obilnom gozdom. U drugom dijelu »čekanog Vojvodu« prate vojnici, dok »župani i sudci pred njega ne izlaze«. Umjesto narodnog kola »inostrani ljudi vojničke igre uvježbavaju«, a vojnici na straži čuvaju »okovane tamničare«. U dvije kontrastne

⁸ Janko III Ivan Danilo (1820—1895) rodom iz Kaštela Starog, bio je profesor hrvatskog jezika i književnosti na talijanskoj gimnaziji u Zadru. Pisac je gramatike hrvatskog jezika, a s Pavlinovićem urednik zbirke narodnih pjesama. Bio je poznat kao dobar govornik i istaknuti propagator hrvatskog jezika u Zadru, gdje je, između ostaloga, s Kazalijem držao besplatne tečajeve hrvatskoga. Organizirao je Narodnu knjižnicu u Zadru, bio je prvi urednik *Narodnog lista*, a kao istaknuti narodnjak otpušten je iz profesorske službe.

slike, povijesno neodređene, autor stvara dva oprečna ugođaja: u prvom »svaki (je) duh opojen neobičajnom radostju« u drugom »strah je pripao svako živuće«.⁹

Oprečne atmosfere dvaju dočeka gostiju pisac postiže suprotstavljanjem senzornih slika, svjetla, zvuka i pokreta, a u prvom dijelu i okusa (obilje pića i hrane na gozbi). Umjesto zvonjave, svirke, pjesme i zdravica, u drugom se dijelu čuje tek vojnički bubanj, umjesto narodnog veselja i gozbe spominju se pripreme u »dvorima gosposkim« u koje narodna četa ne ulazi, dozvoljeno joj je samo »prid dvorim na posluhu bdjeti«. Kvantitativnim i kvalitativnim kontrastom pojedinosti pisac uspijeva stvoriti dva oprečna emotivna doživljaja: veselje u slobodi i strah u ropstvu.

U odnosu na treći, najduži dio kompozicije, prva su dva dijela neka vrsta lirskog uvoda. Treći bi se dio mogao označiti kao epski. Za razliku od uvoda, vremenski je i prostorno određen. Počinje panoramskim prikazom kraja spomenuta u naslovu, s konkretnim geografskim podacima. Zatim slijedi historijski prikaz o nastanku Kaštela. Spominje se »Koriolan Ceppio, kašnje Cippico nazvan«¹⁰ koji u tom kraju »turskim plijenom sazida sebi kulu«, a »slijedeći njegov izgled, i druga su gospoda kule pokraj mora podizali i u njima svoje kmete od Turčina sačuvali«.¹¹ Naseljavanjem kmetova kule su se pretvorile u sela, koja zbog utvrda »nazvaše se od Talianacah *Castelli*; a Talianci su isti gospodari, Talianci naši *Vladaoci*«. Tek nakon historijata nastanka i imena Kaštela autor dolazi do događaja najavljenih u naslovu »na dospitku prošastog i na početku tekućega stoljetja«. Prvi je posjet grofa de Turna »Carskog Poslanika za uređiti Vladanje ove kraljevine«, s naznakom povjestne godine 1797. No taj događaj prikazan sa svega jednom akcionom rečenicom, za kojom odmah slijedi duži opis stanovništva koje ga je dočekalo. Ističe se hrabrost Kaštelana u borbi s Turcima, vojna vještina i oštroumnost, po kojoj su bili cijenjeni i pod mletačkom vlasti. Govori se i o tome, da su »naslidovali kako su mogli građanske običaje, koji su se u seoskoj prostoti narodnostju urešeni, još ljepši činili«.

Posljednja se alineja odnosi na pohod Vojvode Marmonta kneza Dubrovačkog, koji je u Kaštelima »dugo vrijeme državo svoje stolno taborište«, a u »Starome« boravilo je odjednom i do »četрнаest Vojvodah (Generalah)«. I na kraju zaključno poređenje:

⁹ *Zora dalmatinska* 1844, str. 76.

¹⁰ Koriolan Cippico (1425—1493) autor je poznatog i prevedenog djela *Petri Mocenici imperatoris gestorum libri III*, u kojem govori i o junaštvima naših ljudi u borbi protiv Turaka. Opisuje i kako je »in Campo magno *Tragurii*« novcem dobivenim od turskog plijena podigao »*palatium sive fortilitium . . . foveis circumspectum*«. Od svega tri u nas sačuvana primjerka ovoga djela jedan se nalazi u Naučnoj biblioteci u Zadru, i možda je upravo taj primjerak poslužio Danilu za prikaz postanka Kaštela.

¹¹ *Zora dalmatinska* 1844, str. 76/77.

»u Varoškom strjemenu gdi su se Grofu de Turn *igre igrale, tamnica je nastala.*«

Sadržajno je ta rečenica poenta »anegdote« ukoliko ovdje možemo govoriti o anegdoti. Ona naime u kompoziciji ima mnogo složeniju strukturalnu funkciju. Replika je dvodjelnom naslovu (Turn — igre, Marmont — tamnica), pa s naslovom uokviruje cijelu kompoziciju. Njena se dva dijela značenjski povezuju s temama lirskih uvodnih dijelova (igre — veselje, tamnica — strah), i time vremenski neodređeni uvod dobiva određeni smisao. Po nekim se aluzijama u tekstu vidi da se lirski prikaz oprečnih doživljaja ne ograničava na jedno razdoblje, već prikriveno može govoriti i o suvremenoj situaciji (Talijanci naši Vladaoci). U tom je smislu značajna početna rečenica kompozicije:

Biaše stoperv razbjelila zora, puče top, za njim i drugi, zazvoniše zvona.

Verbalnom paralelom pisac kao da želi svoju prozu nadovezati na rodoljubnu poeziju iz prvih brojeva *Zore dalmatinske*. Već se po prvoj rečenici može vidjeti, da se ta proza bitno razlikuje od narativne proze u prvih devet brojeva *Zore*. Nije razlika samo u stilu, već u tematici, a posebno u strukturi. No najbitnija je razlika u tome što je Danilova proza *književno* stilski određiva, dok ona druga to nije. Šablonizirani oblici bez određene tematike i s dominantnom didaktičnom funkcijom nemaju izričita obilježja jedne književne epohe, uz napomenu da su osobito česti u doba prosvjetiteljstva.

Prozna kompozicija Janka Danila, gledana s raznih aspekata, jasno otkriva pripadnost jednoj određenoj književnoj epohi, u prvom redu po temi, koja je i te kako značajna. Autor prikazuje svoj rodni kraj u historijskoj perspektivi koja rasvjetljava sadašnji trenutak,¹² i otkriva piščev rodoljubni stav. U epski prikaz ulaze lirski elementi, senzornim se slikama stvara atmosfera, i događaj se pretvara u doživljaj. Umjesto neodređena anonimna pripovjedača javlja se pisac koji govori u svoje ime, u prvom licu, kao u ovoj zaključnoj rečenici:

Da me ko pita što god od današnjih Kaštilih i Kaštelanacah rekobi, da bi se Kaštelani mogli opet glasiti kao prije.

Objektivni je poučak, kao što se vidi, zamijenjen subjektivnim mišljenjem autora.

Umjesto jednoznačne pravolinijske naracije jednostavnog oblika javlja se trodjelna okvirna struktura¹³ unutar koje unakrsni odnosi pojedinih dijelova, poput poezije, otkrivaju višestruko značenje, koje se ne može formulirati jednom izrekom.

¹² Po tome umnogome podsjeća na pisca prvog historijskog romana u evropskoj književnosti. Waltera Scotta.

¹³ Pripovijedna okvirna struktura tipična je za novelu u doba romantizma.

Po rodoljubnoj tematici s historijskom perspektivom, lirskom izrazu i subjektivnom stavu pisca, kao i po strukturi kompozicije, proza Janka Danila nesumnjivo nosi stilska obilježja romantizma. Oblik ove narativne proze ne bi se mogao odrediti definicijom književne vrste, no kao homogena organska cjelina, oblikovana u specifičnoj književnoj situaciji, najbolje govori o originalnosti pisca.

Janko Danilo imao je 24 godine kad mu je u *Zori* objavljen prvi rad, »Grof de Turn i Knez Marmont u Kaštilim«. Tekst pokazuje da već u to vrijeme — među prvima u Zadru — Danilo piše dobrim, književnim jezikom. Po umjetničkim kvalitetama ove rane prozne kompozicije zavrijedio bi pisac, da se prikažu i ostali njegovi radovi i prati eventualni dalji književni razvoj. Zavrijedio bi to i kao čovjek koji je još dugi niz godina bio prisutan u prosvjetnom, kulturnom i političkom životu Zadra.

Mira Janković: THE BEGINNINGS OF LITERARY PROSE IN
THE »ZORA DALMATINSKA«

S u m m a r y

The early periodical of Zadar, »Zora dalmatinska«, has so far been referred to as an only edifying publication without literary aims. The short narratives in the first few numbers, mostly anecdotes, have a set form in which a maxim or proverb governs the narrative of which the theme is irrelevant, and the intention exclusively didactic. But already in number 10 there is — in contrast to that simple, straightforward and timeless form — a slightly longer piece of narrative prose quite different in form of composition. According to the title (»Count de Turn and Duke Marmont in Kaštela«) it could be another anecdote. But an analysis of the composite structure dealing with a relevant historical theme reveals stylistic features belonging to a definite literary period, Romanticism, and as such should be considered as literature, and the first attempt at literary prose in »Zora dalmatinska«.